

VLAAMSE OUDERENRAAD

Advies 2010/2
Armoede bij ouderen

VLAAMSE OUDERENRAAD

Advies 2010/2

Armoede bij ouderen

Inhoud

Inleiding	3
Actiepunten ten aanzien van het beleid.....	4
1. Inkomen	6
Actiepunten met betrekking tot het inkomen	8
2. Wonen en energie	11
Actiepunten met betrekking tot wonen en energie	12
3. Gezondheid	14
Actiepunten met betrekking tot gezondheid.....	15
4. Deelname aan het sociaal leven	17
Actiepunten met betrekking tot deelname aan het sociaal leven.....	18

Inleiding

Armoede is een maatschappelijk probleem dat in toenemende mate de kop opsteekt. In België alleen al leven 1 551 671 personen in armoede, onder hen heel wat ouderen¹. In Vlaanderen is 1 op 10 arm. Bij de ouderen is dat 1 op 5. Ouderen lopen twee keer zoveel risico om in armoede terecht te komen: 19,4 % om precies te zijn. Concreet betekent dit dat 213 438 vijfenzestigplussers een inkomen hebben dat onder de armoededrempel² ligt (899 euro voor een alleenstaande).

Toch is armoede niet enkel een kwestie van geld. Mensen die in armoede leven, krijgen vaak geen toegang tot mogelijkheden die anderen wél krijgen. Armoede leidt tot uitsluiting op verschillende domeinen. Mensen in armoede hebben vaker een slechtere gezondheid, leven in slechtere en minder comfortabele woningen, hebben minder toegang tot onderwijs en informatie, voelen zich vaker eenzaam, nemen minder deel aan het verenigingsleven en aan vrijetijdsactiviteiten, ... Vranken (1997) definieert armoede dan ook als volgt: "Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen."

Armoede bij ouderen is niet alleen verbonden aan de huidige levensomstandigheden maar is bovendien niet los te koppelen van de ganse levensloop. Armoede bij ouderen kan van verschillende aard zijn: er bestaat zowel generatiearmoede als armoede die het gevolg is van verpaupering of verarming op latere leeftijd die verbonden is met de steeds hogere levensverwachting van mensen.

Armoede bij ouderen maakt dus deel uit van een algemeen armoedebeleid dat preventief is en er toe leidt dat mensen een hoge leeftijd kunnen bereiken met voldoende 'reserves' op materieel vlak, inzake gezondheid en sociale ondersteuning.

Armoede komt niet alleen voor in stedelijke gebieden, maar ook op het platteland. Daar gaat het vaak om verborgen armoede. Armoede op het platteland heeft dus een ander gelaat dan in de stad. Onderzoek³ toont aan dat een op vier landbouwhuishoudens het financieel bijzonder moeilijk heeft. De problematiek situeert zich vooral in plattelandsgebieden⁴ als West-Vlaanderen, het Meetjesland, het Pajottenland, de Vlaamse Ardennen, de Noorderkempen, het Hageland, Noord-Limburg, Zuid-Limburg en Voeren.

Op het platteland neemt de veroudering van de bevolking sterk toe. Van al wie op het platteland in bestaansonzekerheid leeft is zeventig procent⁵ een oudere persoon. In plattelandsgebieden worden ouderen met verschillende problemen geconfronteerd. Zo is de kwaliteit van sommige woningen bijzonder laag. Bovendien zijn er weinig sociale woningen of andere aangepaste woningen voor ouderen voorhanden. Doordat jongere generaties vaker naar de stad trekken en de openbare vervoersmogelijkheden op het platteland beperkt zijn,

---

¹ www.armoedebestrijding.be

² Statistics on Income and Living Conditions (SILC)

³ Van Hecke en Marx (1999), *Boeren in de knel, Armoede in land- en tuinbouw*.

⁴ Kesteloot en Meys (2008), *Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel*.

⁵ www.weliswaar.be

kunnen ouderen die minder mobiel zijn en minder financiële mogelijkheden hebben, geïsoleerd geraken.

Armoede vertoont tenslotte ook specifieke aspecten naargelang de sociaaleconomische achtergrond (ambtenaren, werknemers of zelfstandigen), de gezinssituatie (alleenstaanden, gehuwden of samenwonenden), geslacht (man of vrouw), herkomst (autochtoon of allochtoon) en woonsituatie (eigenaar of huurder).

Ouderen hebben volgens alle bekende gegevens een grotere kans op armoede en sociale uitsluiting dan de bevolking in het algemeen. Armoede is een probleem dat zich op verschillende levensdomeinen situeert. Armoede bij ouderen is voor de Vlaamse Ouderenraad dan ook een prioritair aandachtspunt. Dit is trouwens de reden waarom de Vlaamse Ouderenraad 'Armoede bij ouderen' als thema gekozen heeft voor de Ouderenweken van 2010 en 2011.

De Vlaamse Ouderenraad stelt vast dat in het armoedebeleid tot nu toe te weinig aandacht is besteed aan de specificiteit van armoede bij ouderen, op enkele uitzonderingen na. Zo komen ouderen in het 'decreet van 2003 betreffende de armoedebestrijding' bijvoorbeeld niet in beeld. Hij pleit er voor dat de Vlaamse Ouderenraad betrokken wordt bij het uitstippelen van een armoedebeleid. Hierbij wordt niet alleen gedacht aan het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding, maar ook aan het Basisdecreet Sociale Bescherming, het uitwerken van een basishospitalisatieverzekering, het bepalen van de cliëntbijdrage in de thuiszorg, e.d.m.

De Vlaamse Ouderenraad stelt de volgende actiepunten voor ten aanzien van het beleid:

1. Ons sociaalzekerheidsstelsel dient in stand te worden gehouden voor allen en op elk moment. Het evenwicht tussen solidariteit en verzekering dient prioritair behouden te blijven.
2. Heel wat ouderen hebben niet of onvoldoende kennis van hun rechten. Daarom dient de regering in heel wat domeinen te kiezen voor een verruiming van de automatische toekenning van rechten. Een automatische toekenning van rechten is een positief voornemen dat zoveel mogelijk nagestreefd moet worden. Er dient te worden opgelijst welke rechten in aanmerking komen voor de automatische toekenning. Aangezien het om rechten gaat die vooral de financieel en sociaal meer kwetsbare ouderen aanbelangen, is het aangewezen om dergelijke automatische toekenning van rechten snel door te voeren en niet naar het einde van de legislatuur te verschuiven.
3. Er zijn geen gegevens bekend over het proces van verpaupering tussen het zestigste levensjaar en het levenseinde dat door de stijgende levensverwachting steeds later valt, evenmin over de wijze waarop dit proces door ouderen wordt beleefd en hoe zij hier mee omgaan. Bij de strijd tegen armoede bij ouderen zijn dit onmisbare inzichten.
4. Heel wat ouderen behoren tot de risicogroep armen. Het is dan ook belangrijk dat werk gemaakt wordt van een armoedetoets als instrument om bij een nieuw beleid na

te gaan of een maatregel ook voor de zwakste doelgroepen in onze samenleving voldoende toegankelijk is.

5. In het Vlaamse, federale en Europese beleid inzake sociale inclusie dient een prominente plaats gegeven aan de positie van ouderen in deze samenleving, niet alleen als kwetsbare personen, maar ook als burgers die in belangrijke mate bijdragen aan de welvaart en het welzijn van iedereen. Activering en het bevorderen van intergenerationele solidariteit dienen in dat kader extra aandacht te krijgen. Bij de ontwikkeling en de opvolging van het armoedebeleid dienen ouderen en hun organisaties uitdrukkelijk te worden betrokken.
6. Op het vlak van armoede speelt het lokale beleid een cruciale rol. Via het lokaal sociaal beleidsplan kan armoede lokaal daadwerkelijk worden aangepakt. Hierbij kan een overzicht van goede praktijken in velerlei opzichten inspirerend werken.
7. Armoedebeleid is een verantwoordelijkheid van elk beleidsniveau. De vele aspecten van armoede vereisen een goede coördinatie tussen de verschillende beleidsniveaus en ministeries. De Vlaamse Ouderenraad verwacht van de verschillende regeringen dat zij via overleg aandacht vragen voor de specificiteit van de armoedeproblematiek van ouderen en dit ook als doelstelling in hun beleid opnemen. Aandachtpunten hierbij zijn o.m. het pensioenbeleid en de toegang tot en de betaalbaarheid van de zorg enz.
8. In dat kader van het armoedebeleid dient er bijzondere aandacht te gaan naar processen van sociale uitsluiting van ouderen en ouderendiscriminatie. Speciale aandacht dient te worden geschonken zowel aan de (de jongste jaren snel toegenomen) armoede bij ouderen als aan het proces van verpaupering op latere leeftijd. De financiële en de sociale dimensie van armoede dienen in hun samenhang te worden behandeld.
9. Indien de overheid de Verenigingen waar armen het woord nemen als vertegenwoordigers van de armen zien, moeten ook oudere personen (of hun vertegenwoordigers) kunnen participeren. Zodoende wordt de armoedeproblematiek bij ouderen bestudeerd en kan dit worden opgenomen in de beleidsaanbevelingen. Ook het middenveld dient hierin zijn verantwoordelijkheid op te nemen, namelijk de arme ouderen in beeld brengen en laten participeren. Zo kunnen ouderenorganisaties zich engageren om verdoken armoede te signaleren en deze ouderen op te nemen in de organisatie.
10. Het decreet betreffende de armoedebestrijding van 21 maart 2003 moet zodanig aangepast worden dat arme ouderen uitdrukkelijk in beeld komen. Bij de beeldvorming rond de armoedeproblematiek wordt aan de armoede zoals die voorkomt bij een groot aantal ouderen al te gemakkelijk voorbij gegaan.

1. Inkomen

Zoals gesteld is armoede niet te herleiden tot een centenverhaal, toch speelt het inkomen een belangrijke rol. Om een menswaardig leven te kunnen leiden, heeft men voldoende financiële middelen nodig. Onderzoek toont aan dat iemand die niet ziek is, goed geïnformeerd is, beschikt over openbaar vervoer en veel tijd, minstens 980 euro⁶ nodig heeft om menswaardig te kunnen leven. Over onvoldoende middelen beschikken leidt vaak tot uitsluiting op verschillende levensdomeinen.

België heeft één van de laagste pensioenen van Europa. Doordat het wettelijk pensioen voor veel ouderen ontoereikend is en niet meer in verhouding staat met de reële levenskosten, belanden steeds meer ouderen onder hun normale levensstandaard. Zo geeft iets meer dan een op tien ouderen aan zich niets meer te kunnen permitteren omwille van een klein pensioen⁷.

Aandeel (%) 60-plussers volgens gezinsinkomen (Vlaanderen)

Inkomen	Aandeel ouderen
€ 500 - € 999	28,0%
€ 1000 - € 1499	36,4%
€ 1500 - € 1999	20,0%
€ 2000 - € 2499	8,2%
€ 2500 - € 3999	5,9%
€ 4000 - € 4999	0,7%
Meer dan € 5000	0,8%

Bron: Schaakmat of aan zet? Monitor voor lokaal ouderenbeleid in Vlaanderen, D.Verté, 2007

Bovenstaande tabel toont duidelijk aan dat een groot deel van de ouderenpopulatie moet rondkomen met een gezinsinkomen dat lager ligt dan 1000 euro per maand. Zo moet bijna drie op tien Vlaamse ouderen rondkomen met een inkomen tussen 500 en 999 euro per maand.

In België kost een verblijf in een woonzorgcentrum gemiddeld 1286 euro per maand, terwijl een gemiddeld pensioen 1 119 euro bedraagt. 3 op de 10 bewoners⁸ kan met het beperkte inkomen de factuur niet betalen.

Er zijn verschillende redenen waarom ouderen een beperkt inkomen hebben. Niet alleen het opleidingsniveau en de job spelen een rol, maar ook het feit of men heeft kunnen sparen, of men eigenaar is van een woning, of men gezondheidsproblemen heeft, enz.

---

⁶ Storms, B. en Van den Bosch, K. (red.), *Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een budgetstandaard voor Vlaanderen*, Leuven: Acco, 2009.

⁷ Cantillon, B., Van den Bosch, K. en Lefebure, S., *Ouderen in Vlaanderen en Europa. Tussen vermogen en afhankelijkheid*, Leuven: Acco, 2009.

⁸ Vanden Boer, L. & K. Pauwels (2006). Wie betaalt het rusthuis? Bewoners en (zak)geld. *www.cbgs.be*, Uit het onderzoek, 31 maart 2006.

Armoederisico bij ouderen

Het armoederisico⁹ bij ouderen in Vlaanderen is zeer hoog. De EU-SILC-enquête toont aan dat vijfenzestigplussers met een armoederisico geconfronteerd worden dat twee keer zo hoog is als voor heel Vlaanderen (in 2008 19,4% tegenover 10%). Wanneer dit wordt omgezet in absolute cijfers, betekent dit dat 213 438 vijfenzestigplussers moeten rondkomen met een inkomen dat zich onder de armoededrempel bevindt.

Tenslotte kan ook nog vastgesteld¹⁰ worden dat van de arme gepensioneerden die een rustpensioen ontvangen, 45% voordien als zelfstandige werkte, terwijl de vroegere zelfstandigen slechts 11% uitmaken van het totaal aantal rustgepensioneerden. Dit verklaart voor een deel ook de armoede van ouderen die op het platteland wonen en is een uitdaging voor het pensioenstelsel van de zelfstandigen.

Armoederisicopercentage

	Totale bevolking	65-plussers
België	14,7%	21,3%
Vlaams Gewest	10%	19,4%

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (EU-SILC 2008)

Binnen de groep ouderen lopen 75-plussers een nog groter armoederisico nl. 22%. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan het feit dat de oudste pensioenen verschillende jaren de welvaartsstijging niet gevolgd hebben.

Ook oudere vrouwen, zeker alleenstaande oudere vrouwen, worden vaker geconfronteerd met armoede. Cijfers tonen aan dat 25,4% van de vrouwelijke 65-plussers die alleen wonen een verhoogd armoederisico lopen. Dit zijn 40 048 alleenstaande vrouwen¹¹ met een rustpensioen dat onder de armoedegrens ligt. Bij de alleenstaande oudere mannen is dat 17,6%.

Onder de ouderen met een verhoogd armoederisico zijn ook een groot aantal allochtone ouderen. Specifieke cijfergegevens voor allochtone ouderen zijn er voorlopig niet, maar onderzoek heeft aangetoond dat het armoederisico van allochtonen¹² drie tot vier maal hoger ligt dan dat van autochtonen.

---

⁹ FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (EU-SILC 2008)

¹⁰ Maes, M. (2010). Armoede bij Belgische ouderen tijdens de overgang van werk naar pensionering. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 2010/1.

¹¹ Curvers, G., Vandermeerschen, H., Berghman, J. (2009). De pensioenbescherming van rustgepensioneerde vrouwen. Hoe kwetsbaar zijn vrouwen na hun loopbaan?. In: Vranken J., Campaert G., Dierckx D., Van Haarlem A. (Eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2009* (pp. 249-276).

¹² Colruy Vincent, Verbist Gerlinde (2010), *Inkomen en diversiteit: onderzoek naar de inkomenspositie van migranten in België*, Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen.

Armoederisico vóór sociale uitkeringen, al dan niet met pensioen

Armoederisicopercentage op basis van inkomen...		16- tot 64-jarigen		65-plussers	
		Man	Vrouw	Man	Vrouw
...zonder pensioen of andere sociale uitkeringen	Inkomen 2003	30,2	34,8	92,5	91,2
	Inkomen 2004	29,9	35,1	91,8	91,4
	Inkomen 2005	29,6	34,3	90,8	92,1
...met pensioen maar zonder andere sociale uitkeringen	Inkomen 2003	25,7	28,1	23,3	25,4
	Inkomen 2004	26,0	28,8	24,9	26,4
	Inkomen 2005	25,1	27,7	25,0	28,3

Bron¹³: Hoge Raad Van Financiën. (2008). Studiecommissie voor de vergrijzing. & FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, EU-SILC.

Bovenstaande tabel geeft aan dat het pensioen of andere sociale uitkeringen de belangrijkste bron van inkomen op latere leeftijd is en kan het verschil maken tussen een leven in armoede of niet. De Studiecommissie voor de Vergrijzing (2008) ¹⁴ wijst er hierbij op “dat de stijging gedurende twee opeenvolgende jaren van het armoederisico bij ouderen waarvan het pensioenbedrag mee in aanmerking is genomen, sterker is dan de stijging van het armoederisico bij ouderen zonder pensioen of andere sociale uitkering. Dit zou erop wijzen dat het pensioen iets minder efficiënt zou zijn geworden in de strijd tegen de armoede.”

De Vlaamse Ouderenraad stelt de volgende actiepunten voor met betrekking tot het inkomen:

Inkomen

11. De wettelijke pensioenstelsels zijn de beste garantie om armoede te voorkomen. Het is de belangrijkste en vaak enige bron van inkomen op latere leeftijd en kan het verschil maken tussen leven in armoede of niet. Deze wettelijke pensioenstelsels moeten dus behouden en versterkt worden.
12. Er dient een structureel, jaarlijks, automatisch en procentueel welvaartsmechanisme voor de pensioenen uitgewerkt te worden. Dit moet ingeschreven worden in de wet en gekoppeld aan de gemiddelde stijging van de regelingslonen in het afgelopen jaar. Daarbij moeten negatieve effecten vermeden worden op vlak van de bijkomende sociale voordelen van de gepensioneerden én de fiscaliteit. De drempelbedragen van de fiscaliteit moeten minstens de verhogingen van het minimumpensioen volgen. Hoewel de pensioenen een federale materie zijn, wordt van de Vlaamse overheid verwacht dat zij de federale overheid aanpoort tot het nemen van maatregelen.

¹³ Hoge Raad Van Financiën. (2008). *Studiecommissie voor de vergrijzing - jaarlijks verslag juni 2008*. FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, EU-SILC. Verkregen op 3-9-2010 van http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/arbeid_leven/inkomens/armoede/index.jsp.

¹⁴ Hoge Raad Van Financiën. (2008). *Studiecommissie voor de vergrijzing - jaarlijks verslag juni 2008*.

13. Er moet een jaarlijkse inhaaloperatie komen voor de oudste en laagste pensioenen gespreid over een periode van maximum 5 jaar. En dit omwille van de niet toepassing van de welvaartsaanpassing in de periode 1992-2002.
14. Er dient een heractivering van de welvaartsevolutie te gebeuren die samen met de indexevolutie vervat zit in de herwaarderingscoëfficiënten. Deze dienen toegepast op de lonen die voor de pensioenberekening in aanmerking genomen worden. Dit zal in de toekomst de armoede voorkomen.
15. De gewaarborgde wettelijke minima dienen de evolutie van het gewaarborgd minimumloon te volgen.
16. Ter bestrijding van het armoederisico bij ouderen dienen volgende maatregelen genomen:
  - De IGO-bedragen moeten minstens gelijk zijn aan de geactualiseerde armoedegrens.
  - Voor de IGO als bijstandsregeling dient eenzelfde welvaartsmechanisme toegepast te worden als voor de pensioenen.
  - De vrijgestelde bedragen van toepassing in het IGO-onderzoek van de bestaansmiddelen, dienen gekoppeld te worden aan de index.
17. Er moet een substantieel verschil blijven bestaan tussen de IGO-bedragen en het wettelijk minimumpensioen.
18. Het ontvangen van onderhoudsgeld mag niet leiden tot een belasting op het inkomen van de betrokken oudere persoon tengevolge van de samenvoeging met het wettelijk pensioen.

Economisch beleid

19. Vanuit de vaststelling dat de schuldenproblematiek ook voor ouderen een steeds belangrijker element van afglijden naar armoede betekent, dient het Vlaams Ouderenbeleid hier aandacht aan te besteden, zowel op het preventieve vlak (met een educatieve en sensibiliserende rol voor de ouderenorganisaties) als op het vlak van een gemakkelijke toegang tot een kwaliteitsvolle schuldbemiddeling.
20. In het kader van het economisch beleid dient bijzondere aandacht geschonken te worden aan de bescherming van de ouderen als consument.
Voorts dient een beleid gevoerd dat de toegang garandeert van alle ouderen, en in het bijzonder van de meest kwetsbare, tot alle goederen en diensten die voor hen van vitaal belang zijn of de kwaliteit van leven als oudere in beduidende mate bepalen.
Daarnaast dient de ontwikkeling en de productie gestimuleerd van goederen en diensten die de kwaliteit van leven van ouderen in belangrijke mate ten goede kunnen komen.
21. Het prijzenbeleid dient ook aandacht te hebben voor alleenstaanden welke uiteraard met één inkomen alle uitgaven moeten dekken: de vaste kosten, de belasting op de

woning (eventueel te groot en verouderd), eenpersoonskamer op vakantie, te grote verpakkingen, kortingen die toegespitst zijn op een vierpersoonsgezin, enz.

2. Wonen en energie

Een groot aantal 60-plussers (76,6%) bezit een eigen woning. Toch is dit geen garantie om niet in armoede terecht te komen, want onderhoud en comfortinvesteringen kunnen zwaar wegen op het budget. Veel woningen van ouderen zijn van slechte kwaliteit, slecht geïsoleerd en hebben dikwijls geen basiscomfort. Uit onderzoek door Winters (2009)¹⁵ blijkt dat 50 000 woningen bewoond door ouderen een gebrek aan basiscomfort hebben: 24% heeft geen centrale verwarming, 8% heeft geen warm stromend water in de keuken en in de badkamer en 4% heeft geen toilet binnenshuis.

Eén op vijf ouderen is huurder. Cijfers tonen aan dat huurders in het Vlaams Gewest meer kans lopen om in armoede terecht te komen dan huiseigenaars, respectievelijk 19,7% tegenover 7,4%.

Armoederisicopercentage

	België	Vlaams Gewest
Eigenaar of zonder huur	10%	7,4%
Huurder	28,5%	19,7%

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (EU-SILC 2008 en Eurostat)

Ouderen die niet op de sociale huurmarkt terecht kunnen, zijn aangewezen op de private huurwoningmarkt. Daar is de keuze voor mensen met een laag inkomen beperkt. Vaak komen ze in een woning van slechte kwaliteit terecht waar ze toch een hoge huurprijs voor moeten betalen. 56% van de oudere huurders op de private markt besteedt 30% van zijn inkomen aan huishuur.

Naast de maandelijkse huurprijs zijn er ook nog andere kosten zoals elektriciteit, water, verwarming,... Wie een huurcontract aangaat moet in de meeste gevallen bovenop de maandelijkse huur nog een huurwaarborg voorzien. In vele gevallen is deze weliswaar eenmalige financiële last te zwaar voor mensen met een laag budget.

Energiearmoede

Een verouderde woning of een woning van slechte kwaliteit zorgt voor hoge energiefacturen. Door goedkope leidingen en geen of slechte isolatie van muren en ramen is er een groot warmteverlies. Ook slechte en verouderde huishoudtoestellen zijn zware energievreters. Deze energiefacturen wegen zwaar door op het inkomen. Wanneer de energieprijzen stijgen, worden mensen in armoede dubbel getroffen. Bovendien beschikken ouderen met een beperkt inkomen over weinig tot geen budget om energiebesparende ingrepen aan de woning door te voeren. Vooral huurwoningen zijn over het algemeen slecht geïsoleerd en net daar zijn oudere huurders volledig afhankelijk van de eigenaar.

---

¹⁵ Winters, S. (2009). *Woonsurvey 2005*, Uitwendige woningschouwing 2005, Socio-economische enquête 2001

De woningen - objectieve kenmerken

	65-plussers	Vlaanderen
Geen isolerend glas	23,9%	16,4%
Geen dakisolatie	41,0%	30,1%
Geen muurisolatie	63,3%	48,9%
Geen vloerisolatie	82,1%	69,0%

Bron: Woonsurvey 2005

Gezondheidsklachten door ongezonde woning

Een slechte ventilatie, vochtproblemen, schimmelvlekken op de muur, een kachel zonder goede afvoer, geluidshinder, onvoldoende lichtinval, ... zorgen voor een ongezonde woonomgeving. Veel mensen in armoede wonen noodgedwongen in een ongezonde woning. Dit heeft implicaties op hun gezondheid: wie in zo'n woning woont, wordt veel vlugger ziek.

De Vlaamse Ouderenraad stelt volgende actiepunten met betrekking tot wonen en energie voor:

Betaalbaar wonen

22. Zowat 80 % van de ouderen is eigenaar van een eigen woning. Dit is een belangrijke factor teneinde meer armoede bij ouderen te voorkomen. Het is dan ook belangrijk expliciet te verwijzen naar de noodzaak om dit patrimonium in stand te houden en aan te passen aan de (energie)noden van deze tijd. De ouderen zelf dienen hiervoor gesensibiliseerd te worden. Het is aangewezen hiervoor ook een concreet plan en maatregelen te voorzien. Verder is het noodzakelijk te onderzoeken (cfr. denktank) in hoeverre een eigen woning en/of alternatieve (spaar)formules enz. een veilige garantie kunnen bieden voor een zorgeloze 'oude dag'.
23. Ouderen in armoede kunnen vaak de nodige aanpassingen aan hun woningen niet betalen. Er moet worden nagedacht over alternatieve financieringswijzen zoals derdebetalerssystemen of renteloze leningen.
24. Er dienen concrete maatregelen getroffen te worden die een betaalbare kwalitatieve huisvesting voor alle ouderen mogelijk maken.

Sociaal woonbeleid

25. Investerings in de sociale woningbouw moeten sterker aangemoedigd worden door de overheid. Prioritair moeten de sociale huisvestingsmaatschappijen de bestaande huurwoningen aanpassen aan de huidige normen van isolatie en verwarming, beginnend met de woningen waar de ouderen met de laagste inkomens wonen.

26. Ouderen die op de privémarkt een onaangepaste of naar hun beschikbaar inkomen te dure woning huren, dienen prioritair behandeld te worden indien zij voldoen aan de toekenningscriteria voor een sociale woning.
De Vlaamse Ouderenraad vraagt in dit kader dat ook het systeem van tegemoetkomingen in de huurprijs voor de private markt vanuit het oogpunt van ouderen geëvalueerd wordt.
27. Omwille van de kennis van de mogelijke problematieken van ouderen moeten de ouderenorganisaties betrokken worden in het beleid van de sociale huisvestingsmaatschappijen, sociale verhuurkantoren en in het algemeen lokaal (sociaal) woonbeleid.

Energie

28. Energie moet betaalbaar blijven. Ouderen hebben recht op een basisaanbod van water, elektriciteit, gas, stookolie ...
29. Sociale maatregelen, zoals het sociaal tarief, voor de groep van kwetsbare ouderen moeten behouden blijven en versterkt worden.
30. Ouderen moeten meer begeleid worden bij het kennis maken met en het aanvragen van allerlei maatregelen. De Vlaamse Ouderenraad vraagt dat gemeenten een ondersteunend loket voor ouderen uitbouwen waar personen terecht kunnen met al hun vragen rond wonen, verbouwen, premies, ...

3. Gezondheid

Aanslepende gezondheidskosten kunnen mensen in armoede doen belanden. Leven in armoede betekent meer kans op stress, een slechtere gezondheid en sneller ziek worden. Zo leven mensen met een lagere sociale status (laag inkomensniveau, laag opleidingsniveau) gemiddeld 15 jaar minder lang¹⁶ in goede gezondheid.

Zoals eerder gesteld hebben ook slechte leef- en woonomstandigheden implicaties op de gezondheid. Wonen in een vochtig huis, een ongezonde job, het wakker liggen van onbetaalde facturen, een ongezonde voeding, ... kunnen ervoor zorgen dat mensen in armoede vaker te kampen krijgen met gezondheidsproblemen.

Voor wie regelmatig, langdurig of chronisch ziek is, kunnen de kosten voor de doktersbezoeken, opnames in het ziekenhuis, onderzoeken en geneesmiddelen of andere gezondheidskosten hoog oplopen. Aangezien de uitgaven voor de gezondheid sterk toenemen na 65 jaar worden ouderen in armoede nog meer getroffen. Soms worden behandelingen uitgesteld of helemaal niet aangevat. Uit de gezondheidsenquête¹⁷ van 2008 blijkt dat maar liefst 41% van de 65-plussers in België hun uitgaven voor de gezondheidszorgen moeilijk kan betalen. Dat zijn 746 088 vijftenzestigplussers.

Mensen met een beperkt budget stellen doktersbezoek vaker uit, omdat ze deze kosten eerst moeten voorschieten, alvorens ze (gedeeltelijk) worden terugbetaald. In 2008 gaf 9% van de ouderen aan het gebruik van gezondheidsdiensten¹⁸ uit te stellen, in 2004 was dat iets minder dan 6%.

Voor wie in armoede leeft, blijft de betaalbaarheid van de zorg een knelpunt. Om de toegankelijkheid tot de gezondheidszorg voor mensen met een laag inkomen te verbeteren, werd het Omnio-statuut in het leven geroepen. Dit statuut voorziet in een hogere tegemoetkoming van de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en dus in een verlaging van het remgeld (de persoonlijke kost). Uit het Verslag armoedebestrijding 2008-2009¹⁹ blijkt dat het Omnio-statuut verschillende knelpunten kent: zo is het statuut bij veel rechthebbenden onbekend, werkt de administratieve aanvraagprocedure als een drempel, en zijn er verschillende obstakels om een automatische toekenning mogelijk te maken. Ook de betreffende wetgeving blijkt te complex om een goede toekenning te garanderen. Begin 2010 waren er in Vlaanderen 751 667 mensen die een Omnio-statuut²⁰ hadden verkregen, 414 306 van hen waren 60-plussers.

Een goed uitgebouwd sociaal netwerk zorgt ervoor dat ouderen die problemen hebben met hun gezondheid een beroep kunnen doen op kinderen, familieleden, burens en vrienden. Aangezien ouderen met een klein inkomen vaak een beperkt sociaal netwerk hebben, zijn zij meer aangewezen op de formele zorg die relatief duur is en worden zij dus geconfronteerd met grotere kosten.

---

¹⁶ Belgisch strategisch verslag inzake sociale bescherming en sociale inclusie, 2006

¹⁷ Gezondheidsenquête 2008

¹⁸ Gezondheidsenquête 2008 en 2004

¹⁹ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2009). *Verslag armoedebestrijding 2008-2009 - Deel 1*. Brussel.

²⁰ www.lokaalstatistieken.be

Toegang tot de gezondheidszorg

Ouderen, en vooral deze met beperkte financiële middelen, hebben het moeilijker om toegang tot informatie over de gezondheidszorg te krijgen. Vaak weten zij niet waar ze recht op hebben, welke tegemoetkomingen er zijn en bij welke diensten ze hiervoor terecht kunnen. Bovendien speelt het internet een steeds grotere rol bij het informeren van mensen. Ouderen - en zeker ouderen met een beperkt inkomen - hebben hier minder toegang tot. Zelfs als ze wel toegang hebben, is er een kennis- en vaardigheidsdrempel om de nodige informatie op te zoeken. Voor ouderen van vreemde herkomst vormt de Nederlandse taal vaak nog een extra drempel.

De Vlaamse Ouderenraad stelt de volgende actiepunten met betrekking tot gezondheid voor:

31. Iedereen, ook de ouderen, heeft recht op toegankelijke, kwaliteitsvolle en betaalbare gezondheidszorg. Gezondheid dient hierbij prioritair bekeken te worden vanuit een holistische mensvisie; dit betekent dat alle gezondheidsaspecten een plaats moeten krijgen in het gezondheidszorgbeleid.
In de logica van een zorgcontinuüm moet de aangeboden zorg, ongeacht de plaats van de gebruiker (thuis of residentieel), leiden tot eenzelfde prijs voor dezelfde zorg. De zorgkost moet overal op dezelfde manier berekend worden. Het niveau van subsidiëring dient zowel in de thuiszorg als in de residentiële zorg gelijkgeschakeld te worden.
32. De Vlaamse Ouderenraad vindt het belangrijk dat de Vlaamse Regering een Basisdecreet Sociale Bescherming realiseert waardoor het risico op bestaansonzekerheid wordt verkleind. Hierbij moet prioritair aandacht gaan naar:
  - de zorgverzekering. Deze moet gebaseerd zijn op het principe van solidariteit.
  - een bijkomend forfait voor de zwaarst zorgbehoevenden in het kader van de zorgverzekering dat zowel voor de residentiële als voor de thuiszorg moet gelden.
  - de consolidatie en de verdere uitbouw van de zorgverzekering. De uitkeringen in het kader van de zorgverzekering mogen niet aangerekend worden op het inkomen. Het gaat om een vergoeding van bijkomende kosten en niet om een deel van het inkomen.
  - het invoeren van de maximumfactuur in de thuiszorg zoals voorzien in het Woonzorgdecreet en het onmiddellijk werk maken van een inkomensgerelateerde bijdrage voor een aantal thuiszorgdiensten.
  - het begrenzen van de kosten in de residentiële ouderenzorg met als uiteindelijke doelstelling ervoor te zorgen dat de kostprijs het inkomen niet overschrijdt. Het nieuwe systeem van begrenzing van de kosten voor residentiële ouderenvoorzieningen kan onder de vorm van een maximumfactuur, maar er mag echter niet worden ingeboet op de kwaliteit van de zorg. Het dient een wezenlijk effect te hebben op de onderhoudsplicht.

De Vlaamse Ouderenraad dient tijdig betrokken te worden bij de gesprekken rond het Basisdecreet Sociale Bescherming en dient inspraak in het besluitvormingsproces hiervan te hebben.

33. De uitwerking van een betaalbare hospitalisatieverzekering, zoals gestipuleerd in het Vlaams Regeerakkoord, kan samen met een allesomvattende ziekteverzekering en/of een toereikende, algemene maximumfactuur, een doeltreffend instrument zijn in de bestrijding van armoede. In een meersporenbeleid van ziekte- en invaliditeitsverzekering dient een goede en betaalbare hospitalisatieverzekering voor alle ouderen gegarandeerd te worden.
34. De Vlaamse Ouderenraad dient betrokken te worden bij de uitwerking van de cliëntbijdrage in de maximumfactuur in de thuiszorg.
35. De Vlaamse Ouderenraad vraagt uitdrukkelijk dat de zorg, geboden door de voorzieningen die bepaald worden in het Woonzorgdecreet, allemaal onder de regeling van de maximumfactuur zouden vallen (voor zover het geen RIZIV-bevoegdheid is).
36. Om kwaliteitszorg in de woonzorgcentra te kunnen verzekeren is een personeelsbezetting gelijkaardig aan de andere residentiële zorgsectoren nodig, dit moet gepaard gaan met een vergelijkbare financiering. De personeelsformatie moet progressief evolueren met de zorgnoden. Hierdoor wordt de dagprijs betaalbaar voor allen die deze woon- en zorgvorm nodig hebben.
Ook in de thuisverpleging is een inhaaloperatie nodig.
37. Noodzakelijke medicatie en hulpmiddelen moeten voor allen haalbaar en/of betaalbaar worden. Het RIZIV moet hiervoor de nodige middelen voorzien zodat lage inkomens niet langer op hun gezondheid dienen te besparen.
38. Terugbetalingen in het kader van de maximumfactuur (MAF) dienen sneller geregeld te zijn in een niet-fiscaal systeem. Na het bereiken van het plafond is het niet zinvol dat er nog remgeld dient betaald te worden. Het systeem dient tevens consulteerbaar gemaakt te worden voor de gebruikers.
39. De toename van de gezonde levensverwachting en de expansie van de ongezonde jaren bij de oudste vrouwen verschilt met het Europese gemiddelde²¹. Onderzoek dient uit te wijzen wat de oorzaak hiervan is.
40. De Vlaamse Ouderenraad vraagt tevens om beleidsdoelstellingen en acties met betrekking tot de toegang tot hulpmiddelen voor ouderen die een handicap oplopen na hun 65ste verjaardag. De leeftijdsgrens van het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH) is ongegrond en moet dringend opgeheven worden.

---

²¹ Bron: het ontwerp van nieuwe Vlaams Ouderenbeleidsplan 2010-2014.

4. Deelname aan het sociaal leven

Een uitstapje maken, een cultureel bezoek, deelnemen aan een sportactiviteit, ... het zijn meestal zaken waar mensen in armoede het eerst op besparen. Door een beperkte deelname aan culturele, sportieve en vrijetijdsactiviteiten verminderen de sociale contacten en krimpt het sociale netwerk. Dit leidt gemakkelijker tot eenzaamheid of isolement.

Ouderen in armoede die willen deelnemen aan cultuur, sport of ontspanning, worden geconfronteerd met een aantal drempels. Allereerst is er de financiële drempel: het toegangsticket, de gepaste kledij, het vervoer, een drankje voor of na de activiteit, ... Van de helft van de 60-plussers die nooit participeert aan cultuur²² geeft 24% aan dat culturele activiteiten te duur zijn.

Daarnaast zijn er nog een aantal andere hindernissen die ervoor zorgen dat de deelname aan vrijetijdsactiviteiten beperkt wordt. Ouderen met een laag inkomen kennen minder goed het aanbod, ze voelen zich soms minder thuis in bestaande verenigingen, hebben minder sociale contacten waardoor ze vaak alleen op stap moeten, ... Bovendien liggen veel voorzieningen niet in de buurt wat een extra mobiliteitsdrempel met zich meebrengt.

Onderzoek²³ heeft aangetoond dat vakantie mensen in armoede mentaal sterker maakt. Dit zorgt voor een uitgebreider sociaal netwerk en krikt het zelfvertrouwen op. Maar voor veel mensen met een laag inkomen behoort een vakantie niet tot de mogelijkheden. In Vlaanderen kan 14,5% van de bevolking zich geen week vakantie veroorloven²⁴, bij de gepensioneerden loopt dit percentage op tot 16,6% en bij de 75-plussers geeft meer dan 20% aan niet op vakantie te kunnen gaan omwille van financiële redenen.

Isolement

Op latere leeftijd neemt de omvang van het persoonlijke netwerk geleidelijk af omdat familieleden en vrienden wegvallen. Ouderen die minder middelen hebben, zijn kwetsbaarder om hieraan het hoofd te bieden. Doordat ouderen in armoede zich dikwijls zaken moeten ontfemen, is de kans groot dat ze het gevoel krijgen er niet meer bij te horen. Sommige ouderen trekken zich op zichzelf terug en raken geïsoleerd. Cijfers²⁵ tonen aan dat een op tien ouderen niet elke week bezoek krijgt van iemand.

Om te kunnen deelnemen aan het sociale leven, speelt mobiliteit een belangrijke rol. Ouderen hebben minder vervoersmiddelen ter beschikking en zijn dus afhankelijker van het openbaar vervoer. Vooral op het platteland is het aanbod kleiner waardoor ze zich moeilijker kunnen verplaatsen en waardoor het risico op isolement toeneemt. Ouderen met beperkte financiële middelen worden als het ware gedwongen meer thuis te blijven.

---

²² Dominique Verté, e.a (2010). *Klaar? Actie! Over ouderen en cultuurparticipatie*.

²³ Onderzoek van toerisme Vlaanderen en University of Westminster (GB), 2008

²⁴ EU SILC 2006 (ADSEI)

²⁵ FOD Economie 2007 – dossier ouderen

De Vlaamse Ouderenraad stelt de volgende actiepunten met betrekking tot deelname aan het sociaal leven voor:

41. De Vlaamse Ouderenraad vraagt bijzondere inzet voor het informeren van ouderen met een armoedeprobleem. Geïnformeerd zijn en deze informatie autonoom kunnen bereiken, zal sociale inclusie gunstig bevorderen.
42. Het recht op participatie aan het culturele leven geldt voor alle ouderen, ook voor de meest kwetsbare. Het gaat hier zowel over participatie in de betekenis van 'deelnemen aan' als in de betekenis van 'deelhebben in'. Van de Vlaamse overheid wordt verwacht dat zij zowel voor het ene als voor het andere de noodzakelijke, goede voorwaarden schept.
43. Ook ouderen in armoede hebben recht op een ontspannende tijdsbesteding. Financiële drempels met betrekking tot op reis gaan en met betrekking tot deelname aan het culturele, sport- en verenigingsleven dienen weggewerkt. Ook zorgbehoevende ouderen en hun partners moeten kansen krijgen om voor een korte of langere periode van een vakantie te kunnen genieten. Een uitbreiding van de cultuurcheques kan al een mogelijke oplossing voor de toegangsprijzen bieden. Ook tijdstippen en mobiliteitsproblemen vormen vaak een belemmering voor het participeren van ouderen. Op alle niveaus moet het wegwerken ervan een zorg zijn van het beleid. Dat geldt zowel voor activiteiten die zich speciaal tot een ouder publiek richten als tot het algemene publiek.
44. Het zogeheten participatiedecreet is speciaal gericht op 'kansengroepen'. Ouderen worden hierin niet als een specifieke doelgroep genoemd, wel als een criterium bij de beoordeling. Dit betekent dat er uitdrukkelijk op moet worden gelet dat ook de grote groep kanszwakke ouderen baat vindt bij dit decreet. De goede praktijken op dit terrein moeten in kaart worden gebracht.
45. Bij de opmaak, de uitvoering en de actualisering van het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding moet de aanpak van de stille armoede, die bij de ouderen in vrij sterke mate aanwezig is, een prioritair punt uitmaken. De overheid moet actief (stille) armoede opsporen onder meer via de koppeling van verschillende gegevensbanken.
46. Het is belangrijk ouderen te betrekken bij het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding. Het armoedebeleid wordt te weinig opgebouwd met en teruggekoppeld naar de ouderenorganisaties. Gezien de bijzondere kwetsbaarheid van de ouderengroep dient het uitbouwen van een gestructureerd overleg met de organisaties waar armen het woord nemen verruimd te worden tot de ouderenorganisaties. De Vlaamse Ouderenraad moet tijdig op de hoogte gebracht worden en als adviesorgaan volwaardig betrokken worden in het besluitvormingsproces. In de Verenigingen waar armen het woord nemen moeten oudere personen en hun vertegenwoordigers kunnen participeren zodat ook de armoedeproblematiek bij ouderen bestudeerd wordt en kan opgenomen worden in de beleidsaanbevelingen en in de concrete aanpak.

47. In het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding moet voldoende aandacht gaan naar de toegankelijkheid van sport- en bewegingsactiviteiten.
48. Het tekort aan de maatschappelijk noodzakelijke kennis, vaardigheden en attitudes (het scholingsdeficiet) is één van de oorzaken van armoede. Er kan hier in het beleid voor het levenslange leren van ouderen dan ook niet aan worden voorbijgegaan.
49. Op het vlak van toegankelijk vakantieaanbod is het belangrijk de reissector zelf te betrekken bij de verdere ontwikkeling van het zogenaamde vakantieaanbod 'toegankelijk reizen'. Ook de financiële drempels moeten weggewerkt worden. Voor doelmatige effecten is het nodig de ouderen bij de uitwerking te betrekken (probleemervaringen, behoeften). Personen met een handicap en ouderen worden in één adem behandeld. Een belangrijk punt voor ouderen is de te hoge kostprijs van eenpersoonskamers. Indien de acties voor ouderen bedoeld zijn, is het ook nodig deze naar hen toe te communiceren.

Goedgekeurd op de Raad van Bestuur van 29 september 2010

Jul Geeroms
Voorzitter

Mie Moerenhout
Directeur